

Tanítóság sajtórepresentációja a kurrens politikai lapokban (1926)

Frank Tamás¹

Exploratív kutatásunk során az 1926-os év tanítóságáról szóló sajtótartalmak feltárását, bemutatását és elemzését végeztük el a legolvasottabb napilapok forrásként történő bevonásával. Módszertanunk a kvalitatív tematikus elemzésre épül (*Braun és Clarke, 2012*), melynek során az induktív és a deduktív logika mentén képeztünk kódokat, majd témákat (*Sántha, 2015*). A feltárás, a deskriptív megközelítés, illetve az interpretativitás a kvalitatív és a kvantitatív metodológia mentén valósult meg. A orgánumok kiválasztásakor a jelentős példányszámadatot és amennyiben megvalósítható, akkor a *heterogén* politikai irányvonalat tekintettük elsődleges szempontnak. Ezek alapján a kiválasztott újságok a következők voltak: *Az Est, Pesti Hirlap, Magyarország*. Mindhárom lap 1926-ban kiemelkedő olvasótáborral rendelkezett (*Sipos, 2004; Klestenitz, 2018*), így véleményformáló szerepük vitathatatlan (*Lipták, 1992; Kéri, 2015*). *Az Est* amerikai típusú bulvárlapként megkerülhetetlen kommunikációs csatornájává vált a korszaknak. Alapvetően ellenzéki orientáció jellemezte. A *Pesti Hirlap* kormányközeli orgánumként szinte minden témát, mely az ország szempontjából relevánsnak vélt, felkarolt. A *Magyarország* szélsőségesen nacionalista újságként szintén inkább kormánykritikus álláspontot képviselt, bár világnézet szempontjából távol állt *Az Est*től.

A feltárás során a következő explicit témák jelentek meg: *élet- és munkakörülmények, praxis, kriminalitáson innen és túl, politikai szerepvállalás*.

A tartalmak feltárása implicit üzenetet is felszínre hozott. Ez a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hatalmi pozíciójából fakadó kommunikáció volt. Bár az összes tanítói témához viszonyítva arányaiban nem dominált (2%), erőteljes politikai üzenete és hatása egyértelmű. Kifejtésétől jelen tanulmányban terjedelmi okok miatt eltekintettünk.

A kutatás kvalitatív eredményei

Élet- és munkakörülmények

Gyakorlatilag az elemi népiskolák pedagógusait érintő tartalmak jelentős számban az *élet- és munkakörülmények* szegmenst érintették, azon belül is a *státusrendezés* körüli szakmai, szakmapolitikai diskurzus, viták kerültek a fősodorbéli sajtóanyagokba. A tanítók oldaláról nézve az előmeneteli rendszer igazságtalanságairól, kormányzati oldalról nézve pedig előnyeiről szóltak a cikkek. Tény és való, hogy a státusrendezéssel kapcsolatos, olykor igen komoly viták, konfliktusok, érdekösszeütközések uralták a diskurzust, olyannyira, hogy az utókor számára különösen kiemelkedőnek és elismertnek számító 1926. évi VII. tc.-et, a népiskolaépítési törvényt is háttérbe szorította a vizsgált lapok oldalain. Ennek oka sokrétű, és nem is minden esetben lehetséges objektív magyarázata annak, kinek, mikor és miben lehetett igaza, mi motiválta az oktatáspolitikai ágenseit, a vitában résztvevőket. Gyakran a markánsan

¹ Frank Tamás főiskolai tanársegéd, SE PAK Humántudományi Intézet

² Mind a források nevei, mind a szöveghű idézetek esetében a korszak helyesírását, illetve a lapokban megjelentetett szövegeket tekintettük irányadónak.

szembekerülő nézetek megjelenése során is megnyilvánultak olyan érzelmek, felsejlettek olyan korábbi sérelmek, melyek esetében nem is lehet felvállani a döntőbírói szerepkört.

A felfokozott indulatokat jól jelzi, hogy a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetsége egyértelműen állást foglalt, hogy mindaddig a politikai diskurzusban szeretné tartani a státuszrendezést, míg a kormányzat nem változtat rajta, ehhez viszont segítségül hívja a sajtó és a Nemzetgyűlés képviselőit (*Magyarság*, 1926. január 6. 11.). A Katolikus Tanítóegyesületek Országos Bizottsága is csatlakozott a felhíváshoz, hangsúlyozva, hogy szinte minden politikai eszközt mozgósítani kell ügyük érdekében. Az oktatási kormányzat és a tanítószervezetek között kibontakozó, a státuszrendezésben érintett tanítók valós jövedelmére vonatkozó vita nagyon kevés konkrétummal zajlott. Údító kivétel a *Magyarságban* közölt olvasói levél, melyben egy 20 év gyakorlattal rendelkező tanító osztotta meg jövedelmének változását. 1925 decemberében a számára folyósított 2 934 000 korona helyett 1926 januárjában 2 918 000 korona jövedelem lett kiutalva, mely jövedelemcsökkenést jelez (*Magyarság*, 1926. január 9. 10.). A Keresztény Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége (KANSz) vezetőségének januári ülésén hangzott el *Ottó Károly* szakköri elnöktől, hogy „a tanítók elkeseredése (...), bár akaratlanul is, de a népoktatásnál és különösen az annyira fontos iskolánkívüli népművelésnél is éreztetni hatását” (*Magyarság*, 1926. január 16. 10.). Az ominózus megjegyzésre, melyet Klebelsberg gyakorlatilag zsarolásént értelmezett, az év folyamán többször is visszatérnek a politikai szereplők.

A legnagyobb probléma abból fakadt, hogy a VKM végig azt hangsúlyozta, nem lesz jövedelemcsökkenés, szinte mindenki jobban fog járni. Ezzel szemben a tanítóság 75 százaléka alacsonyabb osztályba került, mint korábban volt, és ez mindenképpen csökkenést eredményezett a jövedelmek tekintetében. Az állami tanítók esetében a jövedelemkülönbséget ugyan jóváírták, de „a kormánynak most már igazán kötelessége volna, hogy a felekezeti és községi tanítók státuskülönbözetének kiutalásáról haladéktalanul intézkedjék” (*Magyarság*, 1926. február 23. 3.). A fővárost is érzékenyen érintette a státuszrendelet, de a február eleji közgyűlésen még csak politikai frázisokat hangoztattak a képviselők (*Az Est*, 1926. február 10. 4.), majd február végén felemásan intézkedtek a különbség rendezéséről: a tisztviselők részére ugyanis kiutalták, a tanítók és tanárok részére nem. A döntés nyilvánosságra kerülését követően *Purebl Győző* oktatási tanácsnok utasította a szakterületet az utalások folyósítására.

A törvényi szabályozás egyértelművé teszi, hogy az állami tanítók jövedelmével megegyező nagyságú jövedelmet kell a felekezeti és a községi tanítóknak is biztosítani. A *Magyarság* beszámolója szerint a kormány elrendelte „a községek és vallásfelekezetek által fizetett természetbeni járandóságok felértékelését. Vagyis újra számbavesznek minden darab tojást és minden kiló gabonaneműt, amit a falu polgárai a tanítónak adnak” – olvasható a kritikai éltől sem mentes tudósításban (1926. február 28. 3.). Az eljárás – a kormányzat részéről finánciális oldalról tekintve – talán érthető lehet, de igencsak megkérdőjelezhető: főleg a tanyai, külterületi, községi tanítók esetében a természetbeni juttatások nagyságrendjének megítélése ingoványos terület, hiszen a termőföldek hozama évenként eltérően alakul, így kiszámíthatatlan. Ráadásul a kormányzat a századfordulós – gyakran téves adatokat tartalmazó – telekkönyvek alapján becsülné fel a várható tanítói természetbeni

jövedelemrészt, melynek mértékével arányosan csökkentené az államsegélyt. A kántortanítók pedig azt sérelmezték, hogy a kántori javadalmaikat beleszámították a tanítói bérbe, így az államsegély összegét ennyivel csökkentették. Tiltakozásuk alapja, hogy a kántori feladataik semmilyen formában nem ütköznek a tanítói tevékenységeikkel, ezért törvénytelen a két javadalmazás bármilyen szintű összevonása. A kántortanítók javadalmazása körül további konfliktus is kibontakozott, amikor családtagjaiktól megvonták a kedvezményes vasúti jegy vásárlásának lehetőségét. A felekezeti tanítóságot ért sérelmek miatt a Katolikus Tanítók Országos Szövetsége márciusban úgy döntött, felkeresik a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy személyesen jelezzék, a felekezeti tanítóságot ért eddigi változtatások a legsúlyosabbak és jogorvoslatot szeretnének (*Magyarság*, 1926. március 12. 9.). A küldöttséget *Petri Pál* államtitkár fogadta, akinek feltárták a nehézségeket és mielőbbi megoldást sürgettek, illetve felhívták az államtitkár figyelmét arra, hogy már hónapok óta késik a miniszteri utasítás a felekezeti tanítók státusrendezésének végrehajtása ügyében, és a pletykák súlyos differenciákat sejtetnek az állami tanítókkal összehasonlítva (*Magyarság*, 1926. március 13. 6.). A *Magyarság* szinte naponta számolt be arról, hogy a felekezeti tanítóságot legjobban érintő rendelet elfogadása és kihirdetése várat magára, legfőképpen a természetbeni juttatások egységértékeinek megállapításának nehézsége miatt.

Felmerült a politikai döntéshozók felelősségének kérdése is, hiszen „az analfabéták egymillió néhány száz ezernyi száma pedig kóros tünete annak a tanügyi politikának, amit eddig folytattak”, és amelynek egyik következménye lehet – sejteti a *Magyarság* publicisztikája –, hogy az új tanítónemzedék meg fogja gondolni, vajon pályázzon-e a másfélmilliós jövedelmet nyújtó tanyai iskolák tanítói állására, az idősebb tanítóknál pedig a megélhetésért folytatott örökös és áldástalan harc hátrányait maholnap az iskola ügye fogja megérezni” (1926. március 30. 2.). Igen erőteljesen jelenítette meg álláspontját a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetsége is. Felhatalmazta az elnökséget, hogy „haladéktalanul lépjen érintkezésbe az illető hatóságokkal a 7000/1925. M. E. számú rendelet 140. szakaszának sürgős végrehajtása és a kántortanítói javadalomnak kettéválasztása érdekében. A vezérlőbizottság nyomatékosan felhívja a figyelmet, hogy minden politikai eszközt igénybe kell venni az eredeti helyzet visszaállításáért, és a következő kommunikációs stratégiát fogalmazták meg: „a sérelmek megfelelő ismertetése végett a napi- és szaksajtóval szoros érintkezést tartson; keresse meg újból a Nemzetgyűlés tagjait, hogy a napirendre kerülő költségvetési vitában a tanítók és óvónők státusrendezésbeli sérelmeit, főleg pedig a lefokozást, minél többen tegyék szóvá” (*Magyarság*, 1921. március 31. 5.). Az érdekképviselők felrötták a miniszternek, hogy a személyes egyeztetéseken mindent megígér a tanítóságnak, főleg a felekezeti tanítóknak, aztán „dacára a sok ígéretnek, még most sem kapják a hadipótlékot, a gyermekágyi segélyt, a kedvezményes orvosi gyógyszerellátást, családtagjaik részére a kedvezményes vasúti jegyet és méltánytalan fizetésükért kétféle funkciót kénytelenek ellátni, a kántorit és a tanítói munkát” (*Magyarság*, március 31. 5.). A kormányzat részéről tapasztalható hitegetés, időhúzás miatt a Szövetség még intenzívebb nyomásgyakorláshoz folyamodott: a nemzetgyűlési képviselőknek és a kormánytagoknak eljuttatta a tanítóságot érintő sérelmeket tartalmazó memorandumát. Április legelején *Baltazár Dezső* a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke

felkereste és tájékoztatta Horthy Miklós kormányzót a tanítói státusrendelet sérelmezett pontjairól (*Pesti Hirlap*, 1926. április 2.). A *Magyarság* április 8-ai számában tudósított arról, hogy „megjelent az 1926. évi 25.000 sz., a felekezeti tanítók státusrendelete”. A cikk rámutat arra, hogy fél év csúszással adta ki a VKM a rendeletet. A szabályzók az állami tanítóknál 1925. július 1-től helyezi új alapokra a státusok számításának rendszerét, és mivel a felekezeti pedagógusok javadalma – elméletileg – megegyezik az államiakéval, ezért 1926 tavaszára jelentős elmaradás halmozódott fel a visszamenőlegesen alkalmazott elszámolás miatt a felekezeti tanítók javára, melynek kifizetéséről a fenntartóknak gondoskodniuk kellett. Ettől függetlenül a felekezetek sejtése beigazolódott. A kormányzat a piaci realitásokkal nem számoló mértékben, mázsánsként 348 000 koronában számította be a búza értékét a terményjárandóságba. További probléma – az irreális gabonaértéken túl – a tanítói terményjárandóságok beszolgáltatásának gyakori elmaradása (*Rébay*, 2012. 346.), „az adómorál általános meglazulása” (*Magyarság*, 1926. április 8. 2.), mellyel szemben a tanítók tehetetlenek voltak. Nem mellesleg romlott a magyar gabona minősége is, valamint a lisztexport I. világháború utáni megtorpanása és szinte leállása jelentősen megnehezítette az értékesítést (*Pogány*, 2003).

A fővárosi pártok is elfogadhatatlannak tartották, hogy az állami tanszemélyzet-hez képest 10 százalékkal kevesebbet keressenek a fővárosi tanerők, de az is bérfeszültséget okozott a fővárosi községi tanítók körében, hogy a fővárosi tisztviselők „XI. fizetési osztálynak megfelelő 2 200 000 koronás fizetésével szemben a tanítók ugyanezen osztályban mindössze 2 100 000 koronás fizetést élveznek” (*Magyarság*, 1926. április 15. 7.). Az azonos osztályhoz tartozó tisztviselők és tanítók között jelentős bérkülönbséget állapít meg a fővárosi rendelet, és a szolgálati évek emelkedésével még inkább elválnak egymástól a pedagógusi és a tisztviselői jövedelem. Akár 2 millió korona különbség is lehetséges a tanítók kárára, de a középiskolai és a polgári iskolai tanárok bére is alacsonyabb, mint az ugyanolyan végzettségű tisztviselőké. Előbbiek esetében a legmagasabb elérhető bér 10 450 000 koronájával szemben a hasonló végzettségű tisztviselők 14–16 milliós bért vihetnek haza (*Magyarság*, 1926. április 18. 11.). *Havas István*, az Országos Polgár Iskolai Tanáregyesület vezetője is a nyomásgyakorláshoz nyúlt, amikor arról beszélt: „Attól tartok, hogy a tanárság kedvvesztése ki fog hatni az iskola munkájára is, amitől pedig Isten óvja a tanárságot, s aminek elkerülésére mindent elkövetünk. De vajjon meddig tehetjük ezt?” – fessegeti a korábban már Ottó Károly KANSz-szakköri elnök által is megfogalmazott kérdéskört Havas (*Magyarság*, 1926. április 17. 4.). A református egyház is felvállalta a státusrendezéssel szembeni kiállást. A Pesti Református Egyházmegye tanítógyűlésén a díjlevelek értékegység átszámítási módjának eltörlését, valamint az állami tanítóságnak juttatott kedvezmények mindenkire vonatkozó érvényesítést kérték.

1926 májusára már szinte egymást érték az országban a tanítógyűlések, ahol az érintettek kifejezték értetlenkedésüket a státusrendezés ügyében. Folyamatosan újabb és újabb problémák, igazságtalanságok kerültek a felszínre. A sérelmek alapvetően nemcsak az állami-felekezeti szembeállításból fakadt, hanem a meghatározott 348 000 koronás egységérték miatt is, mely összeg jóval magasabb, mint a valós piaci érték. Ez viszont azt jelenti, hogy a már kiutalt államsegélyek miatt

többlet keletkezett a tanítóknál, mely különbözeteket 1926. december elsejéig egyenlő részletekben levonják a tanítóktól.

A *Magyarság* hasábjain újfent megjelent az a narratíva, mely szerint a státusrendezés fiaskója komoly akadálya lehet a Klebelsberg által vágyott kulturális felemelkedésnek, hiszen így a „tanító munkája nem lehet és nem lesz olyan eredményes, mint azt az elemi népoktatás érdeke megkívánná s amint azt a magyar tanítóság tradícióihoz híven szeretné, (...) mert ha a mostani áldástalan helyzet továbbra is fennmarad, súlyos kihatással lesz a népoktatásunk ügyére” (*Magyarság*, 1926. május 9. 2.). Két nappal később több hónapnyi hallgatás után a VKM reagált a Magyar Tanító Egyesületek Országos Szövetségének memorandumára. A válasz gyakorlatilag semmilyen tanítói kívánság, revízió jogosságát nem ismerte el, sőt a minisztériumi állásfoglalás szerint a tanítóság „újabb kívánságok hangoztatása helyett olyan munkát végezzen, amilyen munkát feltétlenül teljesítenie kell, ha érdemesnek akar bizonyulni arra a dotációra, amely részére a mai nehéz helyzetben biztosított” (1926. május 11. 6.). A minisztériumi reagálást nem véletlenül ekkorra időzítették. Másnap ugyanis a Nemzetgyűlésben Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter a költségvetési tárgyalás során szokatlanul kemény hangnemben fogalmazott, amikor arról beszélt, „szembeszáll minden terrorisztikus fellépéssel s azokat a tanítókat, akik azt hirdetik, hogy a mai fizetés mellett hivatásukat nem tudják teljesíteni, el fogja bocsátani állásukból, azokkal az egyesületekkel szemben pedig, amelyek szítják az elégedetlenséget, elmegy akár a felszólalásig is” (*Magyarság*, 1926. május 11. 3.). A *Magyarság* a másnapi nemzetgyűlési tudósításában is idézi Klebelsberg felszólalását, melyben már ugyan enyhébb hangot ütött meg a miniszter, de továbbra is egyértelműen fogalmazott: „Nem mondtam, hogy a tanítóknak nincsenek jogos sérelmeik, azt mondtam, hogy nem lehet kapcsolatba hozni a fizetések ügyét a kötelességteljesítéssel.” (1926. május 13. 4.) A további hozzászólások is békésebb stílusban hangoztak el, de érződött a felszólalók és Klebelsberg közötti feszültség. Több felszólaló is jelezte, a státusrendezés különösen hátrányosan érinti a felekezeti és a kántortanítókat, és ennek orvoslása mindenképpen szükséges.

A következő napokban a tanítószervezetek az őket ért támadásra határozott fellépéssel reagáltak az újságokban. Pontról pontra cáfolták az állításokat és reflektáltak azon miniszteri mondatra is, mely szerint a tanítókat *csak anyagi szempontok* vezetnék. Tiltakozásuk arra is kitért, melyet a minisztérium állított, hogy a tanítószervezetek kérései megalapozatlanok és az ország teherbíróképessége nem teszi lehetővé azok kielégítését. Sőt, igazságtalannak vélik, hogy „szembeállítsanak bennünket a jóindulatú, adózó magyar nép millióival” (*Magyarság*, 1926. május 15. 6.). A *Pesti Hirlap* részletesen közölte a VKM álláspontját, mely cáfolata volt a tanítóegyesületek állításainak. A minisztérium véleménye szerint az állami tanítók az állami tisztviselőkkel megegyező elbírálásban részesülnek. A felekezeti tanítóknak 31 év után elérhetővé tették a VII. fizetési osztály 3. fokozatát, 37 év munkaviszony után pedig az 1. fokozatot. A VKM a hadipótlékok ügyét azzal hátrította el, hogy az az iskolafenntartók kompetenciájába tartozik. A természetbeni járandóságok számításának ügyében pedig azzal érvelt, hogy a korábban meghatározott 408 000 koronát leszállította 348 000 koronára, így ezzel gyakorlatilag gesztust gyakorolt a felekezeti tanítóság felé (*Pesti Hirlap*, 1926. május 15. 7.).

A következő hetekben megváltozott a sajtótartalmak stílusa. Május végére jelentősen csökkent a státusrendezéssel kapcsolatos tanítói aktivitás az orgánumban. A

korábbi hónapokkal ellentétben szinte nem jelent meg a vizsgált lapokban a téma, mintha megoldódott volna a tanítóság minden gondja. Konfliktuskerülőbbé váltak a tanítószervezetek. A Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetség vezetése kijelentette, hogy „a tanítók és óvónők státuszrendezésének kérdését nem hozták összefüggésbe a kötelességteljesítéssel és sajnálatát fejezte ki, ha egyesek részéről ilyen kijelentés történt volna” (*Pesti Hirlap*, 1926. május 20. 13.). *Rákos István*, a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetség elnöke is magyarázkodásra kényszerült, amikor a visszafogottabb megnyilvánulásait kérték rajta számon. Elismerete, hogy lesznek hangsúlyeltolódások a nyáron Hódmezővásárhelyen sorra kerülő országos tanítógyűlésen, mivel „nem fogunk a már feltárt és közismert sérelmek részletes tárgyalásába bocsátkozni” és hozzátette, „a miniszterrel szemben nem kívánjuk a helyzetet kiélezni” (*Magyarság*, 1926. június 15. 2.). Az óvatosabbá váló szervezeti kommunikáció eredőjében a miniszter fenyegetését vélelmezték sokan. Ettől függetlenül jelentős várakozással tekintett mindenki az országos tanítógyűlés elé, hiszen megoldásra várt a felekezeti tanítók jövedelmi helyzetének rendezése, az egyforma iskolai végzettségű tanítók és tisztviselőosztály közötti bérkülönbség, a vasúti kedvezmények differenciáltsága, a természetbeni jutatások értékegység-számításának módja. Az országos gyűlést a református tanítók tanácskozása nyitotta meg, majd az országos egyesületek képviselői következtek. Egyértelműen megfogalmazódott, továbbra is megoldatlan a tanítók helyzete és vállalhatatlannak tartják a miniszteri fenyegetést. A képviseletek jogszerűen és erkölcsösen jártak el, és továbbra is fenntartják álláspontjukat – idézik a lapok a résztvevők lényegi mondandóit.

A nyári szünetben szinte eltűnt a lapok oldalairól a tanítóság életét alapvetően befolyásoló rendelet taglalása. 1926 őszén tartotta évi közgyűlését a Katolikus Tanítóegyesületek Országos Szövetsége. A szervezet vezetői a felszólalásaikban elismerték a jövedelmi viszonyok rendezetlenségét, de megjelent egy új szín, egy új kontextus is, mely leginkább *Glattfelder Gyula* csanádi megyéspüspök felszólalásában volt tetten érhető, amikor arról beszélt, „a sérelmek miatt támadt nyugtalanságot azonban nem lehet állandósítani” és el kell fogadnia a művelt tanítóknak, hogy „sajnos azonban egyszerre nem lehet valamennyi követelést teljesíteni, mert ahhoz megfelelő tőke kell, az állam pedig szegény” (*Magyarság*, 1926. október 12. 7.). Mind a katolikus, mind az állami tanítók egyesületei visszafogott nyilatkozatokat tettek, sőt, az Állami Tanítók Országos Egyesülete októberi közgyűlésén „kívánatos volna, ha a tanítóság a közgyűlésen nem foglalkozna a fizetési sérelmekkel” – jelölte ki *Galla Endre* elnök a felszólalók számára a követendő utat (*Magyarság*, 1926. október 12. 7.).

Az év vége közeledtével ismételten memorandum elfogadását javasolták a tanítószervezetek, de egyre inkább az az álláspont vált uralkodóvá az összejöveteleken, hogy a kormány évek óta mást sem tesz, mint a tanítószövetséget ígéretekkel elhalmozza. Mindent megígérnek, azonban semmit se adnak – hangoztatták a felszólalók lemondóan. November legvégén megtartott tanítóegyesületek vezérlőbizottsági ülésén és az állami tanítók gyűlésén ismételten felszólaltak a rendelet határozatai ellen, de egyre erélytelenebbül, valamint alternatívák megfogalmazása nélkül. Ezzel szemben a református tanítók még a decemberi gyűlésükön is egyértelműen jelezték, nem tudják elfogadni ebben a formában a rendeletet, és „a tanítók azt kívánják, hogy

a tehertételeket a tényleges kataszteri tiszta jövedelem után állapítsák meg” (*Pesti Hirlap*, 1926. december 4. 10.).

Összegzés

Úgy véljük, naivitás azt feltételezni, hogy Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter a költségvetési disputa hevében hirtelen felindulásból, netán véletlenül fogalmazta volna meg durva támadásként értelmezhető álláspontját a státusrendezéssel kapcsolatosan. A jelentős államigazgatási tapasztalattal rendelkező Klebelsberg évtizedes rutinjának köszönhetően magabiztosan mozgott mind az országos, mind a szakmapolitika világában, megbízhatóan kommunikált, éppen ezért plauzibilis azt vélelmeznünk, tudatos kommunikációs stratégia állt a megnyilvánulás mögött. A politika ágensei a századfordulótól kezdődően tisztában voltak azzal, hogy a tömegkommunikáció révén nemcsak az éppen jelenlévőkhöz szólnak, hanem egy nagyobb hallgatósághoz (*Mazzoleni*, 2002). Már csak azért is tűnik tudatos kommunikációs stratégiának a megszólalása, mivel miniszterként élt azzal a politikai technikával is, hogy akár ellenzéki lapoknak nyilatkozva (olvasótábor nagysága miatt) helyezte nyomás alá a (szak)politikai ellenfeleit (*T. Kiss*, 2013. 9.).

A státusrendezéssel kapcsolatos sajtótartalmak reprezentációja – a három orgánus összehasonlításában – a *Magyarság* szerepvállalása vonatkozásában olyan nagymértékű aránytalanságot mutat, hogy mindenképpen explikálni szükséges a hátterét, illetve érdemes más aspektusból is megvizsgálni. Húzódhat-e politikai érdek, mikro- vagy makrogazdasági folyamat az aránytalan sajtójelenlét mögött?

Néhány elemet mindenképpen kiemelnénk. Az 1925 decemberében kirobbant frankhamisítási botrány következtében 1926 tavaszáig a kormányváltás lehetősége is felmerült, mivel egészen Bethlenig nyúltak a szálak (*Ablonczy*, 2008), és a belpolitikai nyomásgyakorláshoz az egyébként is konfliktusos státusrendezés szolgáltatott további muníciót az ellenzéki *Magyarság* által képviselt politikai köröknek. Erősítheti ezt a narratívát, hogy a belpolitikai válság lecsengése és Bethlen miniszterelnöki pozíciójának megerősödése után, 1926 nyarától gyengült a *Magyarságban* a tanítók státusrendezésével kapcsolatos tartalmak intenzitása, a megfogalmazott kritikák éle, mely szerkesztői döntés eredménye. A politikai indíttatást erősítheti az a tény is, hogy 1925-től kezdődően és 1926-ban is több tanítóegyesületi felszólaló azt javasolta, hogy a tanítószervezetek a nemzetgyűlési választások során olyan jelölteket támogassanak, „akik sérelmeik orvoslására indított mozgalmukat segítette” (*Magyarság*, 1926. május 13. 5.; *Magyarság*, 1926. május 29. 6.). 1926 decemberében országos választásokat tartottak. A húszezer főhöz közelítő tanítószervezetek szerepvállalása – egyéni és szervezeti oldalról tekintve – felkeltette a kormányzat figyelmét. Erre reagálva – hatalmi pozíciójából fakadóan – tette egyértelművé Klebelsberg a tanítók és szervezeteik számára mozgásterüket, illetve jelölte ki határaikat, mely az oktatási szcénában ezidáig nem jelent meg ilyen erőteljesen és direkten.

A státusrendezés elfogadásakor és azt követően a kritikai hangokra reagálva Klebelsberg többször is hivatkozik az ország gazdasági lehetőségeire, mely korlátokat szabott a költségeknek. Az 1924 után elérhetővé vált népszövetségi kölcsön, illetve piaci hitelek folyósításának feltételül szigorú fiskális politikát határoztak meg a felhasználásra vonatkozóan (*Tomka*, 2018), köztük a közzsféra kiadásai-

nak kordában tartását (Ormos, 2012). Kevesebb szó esett viszont egy az ország gazdasági stabilitására veszélyt jelentő gazdasági csődről, mely igen komoly állami beavatkozást tett szükségessé. A Pesti Victoria Gőzmalom összeomlása, hiteleinek átvállalása milliárdos kiadást jelentett az állam részéről, a Magyar Nemzeti Bank érc tartaléka több száz milliárd koronával csökkent, mely az eredendően meglévő kormányzati jó szándékot is alapjaiban változtatta meg 1926-ban (Pogány, 2003).

Iskola-egészségügy

Az élet- és munkakörülmények egy speciális, az oktatás minden résztvevőjére – így a tanítókra is – hatást gyakorló területe az iskolák egészségügyi, higiénés állapota. Az 1926-os iskolaépítési törvény eredményeképpen megépült tantermek enyhítettek a diák-tanító hányadoson és így valamelyest javítottak az elhelyezés körülményein, de a tanítók egészségügyi szaktudása, az iskolaorvosok hiánya, a diákok higiénés viselkedését meghatározó szocio-kulturális háttér alapvetően meghatározta a közeg körülményeit, mely a tanítókra is komoly nyomásként nehezedett.

A Nemzetgyűlésben javaslatként fogalmazták meg, hogy havonta látogassa orvos az iskolákat, valamint az 1926. évi VII. tc. tárgyalásánál hangzott el a tanyai iskolaorvos-rendszer kialakítására tett javaslat (*Magyarság*, 1926. február 17. 4.). Nem véletlen ennek szükségessége. Az 1920-as években a tüdőtuberkulózis az egyik legmagasabb mortalitást mutató fertőzőbetegség Magyarországon. Az ország természetes halálozási mutatójában 20 százalékot tulajdonítottak ennek a fertőzésnek, mely a szegény néprétegek betegsége. Jelenléte és virulenciája a lakhatási és a szociális tér nagyságával, minőségével mutat szoros összefüggést (Kiss, 2015). A vidéki (tanyai, falusi, községi) lakhatási körülmények sok mindenre magyarázatul szolgálnak: kis alapterületű lakásokban, lakrészekben több generáció együttélése általános volt, de nem ritkán a háziállatokkal közös légtérben éltek a családok a mindennapjaikat, ezért a betegségek gócpontjaivá váltak a lakóingatlanok, és ez szinte párhuzamba állítható a 80–100 fős osztályokkal működő tanyai, községi iskolák higiénés körülményeivel. „Az elavult, sok helyütt roskadozó, egészségtelen, sőt életveszélyes tantermek” a tanítók számára is egészségügyi veszélyt jelentett, valamint a tanítói lakások minősége sem sokban tért el az ugyanazon közegben lévő iskoláétól, mivel gyakran az iskola épületében élt a tanító és családja (Benisch, 1927. 37.). Nem véletlen tehát, hogy az 1926 októberi katolikus tanítógyűlés kiemelt feladatként határozta meg a tüdővész elleni iskolai küzdelmet (*Magyarság*, 1926. október 12. 7.).

A fővárosnál az iskolaorvosi rendszer kialakítása mellett (*Pesti Hirlap*, 1926. február 13.) még az iskolanővéri szolgálat fejlesztésében látták a követendő utat, mely annak tükrében válik érthetővé, hogy Budapesten 1921 és 24 között világvizonylatban is kimagaslóan rossz volt a tbc-s halálozási index (Parrasin, 1927. 774–775.). Az 1926 márciusában Budapesten az iskolaorvosi szolgálat mellett működő iskolanővér feladatkörébe tartozott az intézményben felismert fertőző betegségek bejelentési kötelezettsége (Városi Szemle, 1927). A fertőzésekkel szembeni védekezés egyik sarkalatos pontja ugyanis a fertőzéssel diagnosztizált személy gyors elkülönítése (Okolicsányi-Kuthy, 1933). 1926 októberében a fővárosi tisztifőorvos szerint „hastífusz 24, kanyaró 16, vörheny 72, vérhas 18” esetben fordult elő (*Magyarság*, 1926. október 8. 6.). Bár a tisztifőorvos ősszel tagadta bármiféle járvány jelenlétét, a fővárosi tanítószervezet határozott lépéseket tett a tüdővészben érintett pedagó-

gusok rehabilitációja érdekében: az ország megfelelő helyén tüdővész-szanatóriumot állítanak fel (*Pesti Hirlap*, 1926. október 2.). Novemberben pedig Budapest tanítói csatlakoztak a katolikus tanítók által meghirdetett tüdővész elleni küzdelemhez. Nem véletlen a fővárosi tanítók agitációja: év végén a budapesti iskolaorvosok néhány hét alatt 5319 tüdővész gyermekét diagnosztizáltak (*Az Est*, 1926, december 16.). Leginkább a külterületi iskolák diákjai voltak érintve. Az iskola-egészségügyi hálózat fejlesztése, közte a falusi védőnői szolgálat kialakítása az országos közegészségügyi és társadalompolitikai értekezleten is felmerült, melyről a *Pesti Hirlap* tudósított. A közegészségügy és részeként az iskola-egészségügy áldatlan helyzetére erőteljes cikkben reflektált *Az Est* kiemelte, hogy a politikai felelősség alól nem bújhat ki a kormányzat, mivel a pénzügyi források előteremtése az egyik feladata. A VKM szakmapolitikai felelőssége is egyértelmű, mivel a korszakban már a szaktudományi diskurzus álláspontja egyértelmű volt arra vonatkozóan, hogy az oktatásnak és így a tanítóknak hangsúlyos szerepe van az egészségügyi népnevelésben (*Városi Szemle*, 1927; *Gergely*, 1933). Ennek ellenére a tanítók között az önfejlesztés, az ismeretek bővítésének szándéka kevésbé volt tetten érhető. Erre példa az országos fertőtlenítő tanfolyam elvégzésének lehetősége. A több mint 3 ezer tanfolyamot végzett közül mindösszesen 9 fő volt tanító, kántor, lelkész (*Székelyhidi Hammer*, 1927). Az iskola-egészségüggyel kapcsolatosan megjelent tartalmak nem utaltak az 1925-ben elfogadott új tanterv azon passzusára, mely szerint az egészségtan önálló tantárgy lett (*Karácsony*, 2018).

Az iskola-egészségügy és a tanítók szakmai munkájának egyik határterülete az alkoholizmus elleni küzdelem és az ezzel kapcsolatos pedagógiai alapú szemléletformálás fontossága, melyre felhívta a figyelmet a Magyarországi Abstinens Tanárok és Tanítók Egyesülete is (*Pesti Hirlap*, 1926. július 24. 15.). A túlzott alkoholfogyasztás nemcsak belgyógyászati problémák sokaságát okozza, hanem egyben mentális betegség is. A felvilágosítás, a szemléletformálás nem különleges módszertani elvárás a tanítóktól, hiszen a szaktudományi diskurzusban erőteljesen megjelent a tanító mintaadó, attitűdformáló szerepe, melyhez társul szaktudása, egészségügyi szakismerete, mely főleg a nagyvárosi életen túl, a vidék Magyarországon válik fontossá (*Gergely*, 1933). Nem újkeletű az alkoholizmus elleni harc, hiszen a korszakban jelenlévő életreformmozgalmak filozófiájában – sok más mellett – már a századforduló óta hazánkban is jelen volt (*Németh*, 2017).

Praxis

A tanítók esetében a vizsgált lapokban a *szakmai tevékenység* több területet ölelt fel. A *tankönyvválasztás*, a *tanterv*, a *nyolcosztályos iskola* működését többször is felemlítették az év során. A református konvent a tankönyvválasztással kapcsolatosan egyértelműen megfogalmazta igényét arra vonatkozóan, hogy a tanítók tankönyvválasztásait továbbra is szabályozni kívánja, hogy ezzel kontroll alatt tarthassa a műveltség-tartalom formálását (*Az Est*, 1926. május 27. 5.). A tankönyvek kiválasztásának módszere, szervezeti protokollja nem pusztán formális eljárásrend alapján zajlik, hanem a kánonépítés érdekében, mely egyben „önlegitimációs célt is szolgál” (*Németh*, 2014. 31.). Minden korszak, minden kulturális szegmens nagy hangsúlyt fektetett az általa kanonizált tankönyvek használatára.

A tankönyveket leginkább a gyatra minőségük miatt kritizálták, főleg az állami tankönyvek esetében. Az elemi iskolai tankönyvekkel, vezérkönyvekkel kapcsolatosan egy esetben jelent meg újságcikk. Az Athenaeum ABC-s könyvének enyhén promotáló hatású írásából a mindennapok szakmai munkájába nyerünk betekintést. A szerző az iskolát kezdő diákokkal kapcsolatos neveléslélektani ismeretek fontosságát hangsúlyozza, kiemelve, hogy a motiváció nagyban függ a pedagógus személyétől, szaktudásától, de ehhez jelentős segítséget nyújthat a megfelelő, jó minőségű tankönyv. A tanítói praxis egyik neuralgikus időszaka az olvasás előkészítése, majd a hang- és betűtanítás. Ehhez alapos módszertani ismeretekre van szükség és a cikkben bemutatott, a mai terminológiával homogén gátlás ismerete alapvető elvárás egy tanítótól (*Az Est*, 1926. szeptember 5.). A újságcikkben visszaköszön a tanítói praxisra oly jellemző szaknyelvi megformáltság, a metodikai kultúra ismerete, mely ekkorra már a tanítói tudáskanonba szervesen beépült (*Németh*, 2013). A tankönyvek minősítése nem nélkülözi a kritikai élt sem, akár politikai, akár szakmai észrevétel merült fel velük szemben.

A szakmai tartalmak érintették a nyolcosztályos iskolák tervét. A bevezetés nehézsége fogalmazódott meg azon megjegyzéskor, hogy „mit méltóztatik majd csinálni azokkal a tanítókkal, akiknek a tudománya négy osztályra elegendő, de nyolc osztályra már nem elegendő!” (*Az Est*, 1926. december 17. 9.). A tanítók szakmai képzését érintette az a nemzetgyűlési felszólalás is, mely szerint a tanító(nő)képzők tartalmi megújításának arra is ki kellene térnie, hogy tanyai vagy városi specializáción folyjon a képzés (*Magyarság*, 1926. február 17. 4.). A diskurzus egyértelműen szétválasztaná a tanító(nő)képzők tanrendjét a szerint, hogy városi vagy tanyai, falusi diákság oktatására készítsen fel.

A szakmaiság alapozását volt hivatott erősíteni az 1925-ben kiadott új népiskolai tanterv, melyben hangsúlyosan szerepelt a nemzetnevelés eszménye. A lapok beszámolóí marginálisan érintették a tanítógyűléseken elhangzott azon témakört, hogy az új tanterv négy pillére a *vallásosság*, az *erkölcsi nevelés*, a *hazafias érzés* és az *értelmi készségek fejlesztése*. Az 1925. évi állami tanterv elfogadása és bevezetése – bár elismerést váltott ki a felekezetek részéről is – inspirálta a klérust saját tantervének felülvizsgálatára. 1926 kora őszén *Mikes János* szombathelyi püspök a tanítószak szakmai alázatosságára hívta fel a figyelmet főpásztori levelében és jelezte, „az 1926–1927. iskolai évre kötelezővé tette a katolikus iskolák számára átdolgozott tantervet és utasítást” (*Magyarság*, 1926. szeptember 1. 6.). A katolikusokhoz hasonlóan a fővárosi tanítótestület is elkészítette őszre a tantervekhez kapcsolódó tanmeneteket, de jelezte, átmenetinek tekintik, hiszen a főváros „továbbra is kitart a nyolcosztályú elemi népiskola felállítására indított mozgalom mellett s mindent el fog követni, hogy célját el is érhesse” (*Magyarság*, 1926. szeptember 14. 4.). Felmerült az osztrák elemi iskolai minta átvételének lehetősége is. E szerint az elemi első három osztályában nem lenne tan- és órarend „hanem a tanító minden tanítás végén megmondja a tanulóknak, hogy másnap mikor kezdődik s meddig fog tartani az előadás” (*Magyarság*, 1926. augusztus 3. 7.). Az újítások iránt a főváros tanügyi bizottsága is nyitott volt. Előterjesztés formájában tárgyalták és támogatták is az elemi iskolák 8 órás munkakezdését. Az innovatív oktatási szemlélet térnyerését mutatja a tehetséges gyermekek felkutatását, majd támogatását szolgáló program is. A pedagógusok, köztük a tanítók számára is célként fogalmazódott meg a tehetséges

diákok felfedezése, támogatása, szükség szerint a Pedagógiai Szeminárium segítségével történő továbbfejlesztése (*Pesti Hirlap*, 1926. július 20. 5.). A matematika tanításának megújítását vállalta fel *Rappai Farkas* nyugdíjas iskolaigazgató, aki a Pedagógiai Szemináriumban mutatta be legújabb taneszközét. A tanítógyűlések rendszeresen helyet adtak a módszertani bemutatóknak, de a lapok a híradásaikban nem tértek ki részletekbe menően a metodikai finomságokra. Ebben a szellemben tudósított a *Magyarság* a Pesti Református Egyházmegye tanítógyűléséről is. A felszólalók között Drózdly Gyula az írás-olvasás gyakorlati alkalmazásáról tájékoztatta a hallgatóságot, de részleteket nem közölt a lap. Ugyanezen a szakmai fórumon Quint József az új tantervről számolt be a jelenlévő tanítóknak.

Rákosi Jenő, a korszak egyik fajsúlyos publicistája *Iskola és népnevelés* című vezércikkében szolt arról, hogy a korszak elemi iskoláinak új szemléletet kell képviselniük, mégpedig a gondolkozó, öntevékeny, a munka világában helytállni képes diákok oktatását. „A tanuló megtanuljon tanulni, és látó szemmel lépjen ki utolsó és legfőbb iskolájába: az életbe.” – olvasható a vezércikkben. Rákosi kritika tárgyává teszi az oktatás eredményességének megjelölt alfabetizációs folyamatot és annak fokmérőjét, az analfabéták számát, mivel meglátása szerint „mennyi hitvány, haszontalan, (...) ember tolong itt, aki (...) többet tud, mint egyszerűen írni és olvasni. Az írás és olvasás tudománya voltaképpen még csak az eszköz, amit az emberek kezébe adunk azért, hogy vele valamely műveltségre szert tegyen.” – vélte, és ebben a munkában a tanítók kiemelt feladatot láttak el. Az új típusú iskolának feltétlenül megfelelő színvonalú tanítókra van szüksége (*Rákosi*, 1926. 1.). Az iskola szerepének és funkciójának kérdésköre a fővárosi tanügyi bizottságnál is megjelent. A diskurzus arról szolt, az iskola mennyire szolgálja az életre nevelést, és mennyire pusztán a tananyag továbbadására fókuszáljon. A bizottsági tagok a gyakorlatiasabb képzést részesítenék előnyben és ehhez a tanítók módszertani megújulása szükséges.

A tanügyigazgatás professzionalizációjával, illetve 1926-ban átpolitizáltásával összefüggő álláspont jelent meg a sajtóban áprilisban. Az állami tanítók ismét megfogalmazták azon óhajukat, hogy a népiskolai tanfelügyeletet kizárólag szakemberek lássák el.

A tanítókkal kapcsolatos diskurzus visszatérő elemeként jelent meg a szakmai munkán, a tanításon kívül végzett tevékenységek hosszú sora. Bizonyos értelemben nehéz szétválasztani a szakmai teendőket az iskolán kívüli feladatoktól, mert a községi, falusi, külterületi, tanyai iskolák tanítói esetében – felekezethez kötötten – szinte egybemosódhatnak a tevékenységi körök, melyre a *Néptanítók Lapjában* közölt felekezeti és kántortanítói álláshirdetések is rávilágítanak (*Néptanítók Lapja*, 1926. 1–2. 33–35.; *Néptanítók Lapja*, 1926. 3–4. 33–35.). A kántortanítók esetében explicit elvárás, munkaköri előírás a tantermi tanításon túl az egyháztársadalmi munka ellátása, a kántorálás, mely jelentős időt és energiát igényelt a kántortanítóktól. A kántortanítók napi munkarendjét jól szemlélteti azon cikk, melyben egy érintett bemutatja egy napját: „reggeli istentisztelet, tanítás, énekarvezetés hetente többször, temetés, ismétlőiskolai tanítás, programok szervezése, iskolán kívüli népnevelési tanfolyamok vezetése, az analfabéta felnőtt lakosság télvíz idején történő tanítása” (*Pesti Hirlap*, 1926. október 31. 5.; *Magyarság*, 1926. március 12. 8.). A felekezeti iskolai tanítók esetében nem kirívó eset a lelkész helyettesítése, sőt a felekezeti fenntartású iskolák

tanítóival szemben általános elvárásként fogalmazódott meg, vegyenek részt a felekezeti közösségépítésében.

A VKM által elvárt tevékenységek, főleg a tanyai közegben állandó feladatot jelentett a tanítóknak. *Takács Zsuzsanna Mária* három falusi elemi iskolai néptanító visszaemlékezése alapján a leggyakoribb iskolán kívüli tanítói tevékenységek, elfoglaltságok közé sorolta a dalárda szervezését, kirándulások vezetését, valamint „azokon a településeken, ahol a lakosság kellő támogatását és lelkesedését is maguk mellett tudhatták, ott kisebb színi előadások” rendezését is vállalhatták. A felnőtt színjátszócsoporthoz – diákokkal kiegészülve – vezetése nem csak időigényes feladat volt, hanem a falusi zárt közösség hierarchiájának tükré is, így a megfelelő szereposztás kialakítása alapvetően a tanító település- és emberismeretét feltételezte (*Takács, 2017. 425–426.*), mely szinte elképzelhetetlen megfelelő időráfordítás nélkül. A tanyai tanítók népismerete, kötődésük a településükhöz morális elvárásként fogalmazódott meg *Drozdy Győző* nemzetgyűlési felszólalásában is: „a tanyai iskolákba olyan tanítók kerüljenek, akik ismerik az ottani életet (...)”, így talán a tanórán kívüli tevékenységekben is nagyobb odaadással vennének részt (*Pesti Hírlap, 1926. február 13. 6.*).

A népművelés teendőin kívül az államigazgatási feladatokhoz kapcsolódóan alkalmanként előforduló tevékenységek jelenthettek még plusz munkát. Központi feladatként a választások alkalmával szavazatszámológépként voltak jelen, de felmerült a Nemzetgyűlésben, hogy a tanyai közegben az elemi iskolák mellett felállítandó napköziotthonok létesítése és működtetése is feladatukká váljon, továbbá a postamesteri feladatok ellátása is megfogalmazódott. A VKM szemlélete, illetve a nemzetgyűlési javaslatok konfliktust generáltak, mivel a vidéki közegben tevékenykedő tanítók legtöbb esetben egyben kántorálási feladatokat is elláttak, így feladataik bőven adódtak. (A kántortanítók finanszírozásának problémáiról előzőleg már beszámoltunk.) A vidéki Magyarország esetében „a jegyzők és tanítók, papok és orvosok és mindazok, akik hivatott vezetői a magyar falvaknak” felelősek a gondjaikra bízott népességért. Ezt a szellemi vezetőszerpet erősíti a trianoni döntés hatodik évfordulójára, 1926. június 4-én 4 órára tervezett országos megemlékezés, melynek keretében a „tanítók vezessék a megemlékezést a gyásznapról” (*Pesti Hírlap, 1926. június 3. 13.*). A tanítók vidéki közegben betöltött jelenlétét jól szemlélteti, hogy Bud János és *Szabóky Alajos* politikai korteskörútján a mohácsi választókerületbe érkezve a község tanítója tolmácsolta a helyiek kívánságait. A közösség szellemi vezetésére aspiráló vagy a közösségi tevékenységük révén azzá váló tanítók egy jelentős része a leventemozgalomban is aktívan részt vett, sőt Klebelsberg részéről prioritásként fogalmazódott meg, hogy a leventeoktatás a népnevelés szerves részévé váljon, ezért az ebben résztvevők és szerepük szinte megkérdőjelezhetetlenné vált. Ebből kifolyólag a vidék társadalmában privilegizált szerepet betöltő tanítók, amennyiben erre vágytak, kiteljesedhettek, illetve további feladatokkal szembesülhettek, A leventemozgalomban való tanítói részvétel kényszere csak implicit módon jelenik meg a sajtóban. *Mikes János* gróf szombathelyi püspök is utalt arra, hogy a tanítók levente-oktatótanfolyamokon való részvétele elvárt és kívánatos.

A tanítókat érintő bűnügyi hírek jelentős számban kerültek közlésre 1926-ban. A publikált tartalmakat három nagyobb csoportra osztottuk: 1. bűnügyekben elkövetőként érintett tanítók, a 2. csoport az áldozatként megjelenő tanítók, akiknek státuszát, foglalkozását közli az orgánus. A 3. csoportba azokat a tanítókat és bűncselekményeiket soroltuk, akik a szakmájukkal összefüggésben kerültek a lapok oldalaira. A munkavégzésük során követtek el bűncselekményeket.

Feltárva a sajtótartalmakat és ismerve a Horthy-korszak politikai történéseit egyet kell értenünk *Földes Béla* gondolatával, mely szerint „a bűnügyi statisztika sem társadalometikai, sem igazságpolitikai tekintetben nem nyújthat teljes és tiszta képet” (1936. 694.). Ennek oka többértű. Az egyik a Horthy-korszak nemzetpolitikájában és a kommunista restaurációtól való félelmében keresendő, melynek következtében a fennálló hatalom képviselőit kiemelkedő jogi védelemben részesítette. A másik, az I. világháborút követően az új társadalomkép kialakítása és az ehhez szükséges jogszabályalkotás büntethetett olyan cselekményeket, melyet korábban elfogadott vagy megtűrt (*Földes*, 1932). Ide sorolhatjuk a gazdasági-egészségügyi-technikai fejlődés következtében normaszegéssé váló területeket is: közegészségügy, a munkásvédelem, a forgalom-igazgatásügy, a deviza- és valutapolitikai intézkedések vagy a megnövekedett autóforgalom következtében megszorodott közúti baleset okozása esetét (*Földes*, 1936).

Érdemes néhány adatsor segítségével áttekintenünk a bűncselekmények és az abban érintettek számának alakulását 1922 és 1926 között. 1922-ben 300 ezer, 1923-ban 319 ezer, 1924-ben 322 ezer, 1925-ben és 1926-ban jóval kevesebb, 258 ezer és 246 ezer elkövető ellen folyt vizsgálat. Az eljárás alá vont személyek közel 15–20 százaléka ellen hoztak elmarasztaló ítéletet: 1922-ben 46 ezer, 1923-ban 58 ezer, 1924-ben 59 ezer, 1925-ben közel 48 ezer és 1926-ban 40 ezer (*Szabó*, 1938. 541.).

A rendőrségi razziák során előfordult, hogy körözött bűnözőket sikerült rabosítani, köztük súlyos bűncselekmények miatt rendőrségi eljárás alá vont tanítót: „Az előállított egyének között volt két veszedelmes, körözött ember”, az egyik, *Szász Ferenc* volt tanító (*Az Est*, 1926. január 31. 5.). A lopás, rablás, betörés, sikkasztás, erőszak – mind megjelent a bűnügyi hírekben, amikor tanítók voltak az elkövetők. *Az Est* június 2-án számolt be arról az esetről, ahol egy hónapi fogházra ítélték lopásért egy vidéki tanítót. A tudósítás révén betekintést nyerhetünk abba a szomorú tanítói mikrovilágba, ahol egy havi fizetés eltulajdonítása is megváltással érhetett fel egyeseknek. A tanító, akiről egyébként orvosi szakvélemény is megállapította alkoholfüggőségét és több ízben volt a szegedi elmegyógyintézet lakója, felesége gyógykezelésére használta fel az elloptott összeget (2. oldal). Elkövetőként került a lapok oldalaira az a tanító, aki sétálás közben minden előzmény nélkül ütlegetni, fojtogatni kezdett egy járókelőt Budapesten. Elmebajtt állapítottak meg nála. Egy nem mindennapi bűnesetről számolt be a *Pesti Hírlap*. Az egyik Miskolc közeli református község tanítója sárospataki tanítóképezdei oklevelet hamisított magának, mellyel 36 éven át tanított a községben (12. oldal). Az eset több szempontból is jelzi a falusi tanítók szinte „megkérdőjelezhetetlen szaktudását” saját környezetében.

Az áldozattá válás egyik kategóriája és így a bűnügyi hírek egyik speciális területe az öngyilkosságot elkövetők köre. Az öngyilkos tanítók egy része az új feladat-

végzési helyre delegálás miatt döntött úgy, véget vet életének. Az, hogy ez mennyire valós indok egy öngyilkosághoz, a lapokból nem derül ki, de tény, nem egyedi esetről van szó: „Már Endre tanítót vidékre akarták helyezni, „elkeseredésében (...) veronállal megmérgezte magát” (Az Est, 1926. január 3. 9.). A fővárosban kimagasló az öngyilkosságot elkövetők száma, és közöttük tanítók és tanítónők is előfordulnak. Leggyakoribb ok: családi viszály, válás, majd ezt követi az anyagi ellehetetlenülés, a harmadik pedig a szerelmi bánat miatti öngyilkosság vagy öngyilkossági kísérlet (Balla, 1925). Az öngyilkosságokról konkrét információkkal – egy-két esetet nem számítva – nem rendelkezünk, így a tanítók, tanítónők társadalmi helyzetével kapcsolatos általános érvényű magyarázatokkal szolgálhatunk, illetve Budapest speciális helyzetétére világítunk rá, amikor az öngyilkosságok mögöttes indokait keressük. Az egyéni krízisek egyik oka az anyagi megbecsülés hiánya, mely együtt járt a társadalmi megbecsültség hiányával is. A tanítók nem tartoztak a középosztály-középpolgárság tagjai közé, melynek oka a végzettségben és az elérhető fizetés nagyságában keresendő (Kövér és Gyáni, 2006. 281.). A gazdasági lecsúszás, a megélhetési nehézségek frusztráló erővel bírtak. Továbbá a tanítókkal szemben a forradalmi időkben betöltött szerep miatt indított megbízhatósági vizsgálatok és büntetés esetén a pályáról történő száműzetés a kiszámítható életpályába vetett hitet kérdőjelezte meg. A numerus clausus, illetve az antiszemitizmus a politikai kultúra fontos részévé vált (Tomka, 2020. 31.), mely egy újabb bizonytalansági faktor lett az érintett tanítók körében. Másik aspektusból is érdemes megvizsgálnunk az önmaguk ellen forduló tanító(nő)k esetét. Az 1920-as évek második felében a terciér szektorban megjelenő női munkavállalók aránya az országos átlag 30 százalékához képest az elemi népiszkolai tanítóság körében 40 százalék volt, sőt Budapesten a nem állami tanítók közel 70 százaléka nő volt (Kiss, 1929. 51.). A nőtlen/hajadon, párkapcsolat nélküli élet a tanítók, tanítónők esetében a pálya egyik neuralgikus pontjává válhatott. A nők térfoglalásának egyik sarkaltos területe – ahogy Gyáni Gábor fogalmaz – „egy sajátos női cölibátus” megjelenése, hiszen a hajadon tanítónők aránya a húszas-harmincas években 54,5–60 százalék között mozgott (Kiss, 1929. 62.; Gyáni, 1987. 377.; Takács, 2017. 153.). A házasodási, párválasztási nehézséget fokozta a tanító(nő)k alacsony társadalmi presztízse, és ez főleg a nagyvárosokban jelentett a társadalmi érintkezés, az ismerkedés esetén nehézséget. A falusi, tanyai közegben dolgozó tanítónők esetében pedig fordítva: a mikrotársadalmi közeg alacsonyabb képzettségi-társadalmi szintje hathatott frusztrálóan a párkereső tanítókra. Továbbá az egyéni aspirációk tekintetében érdemes kiemelni, hogy a húszas évek második felétől jelent meg erőteljesebben és a közbeszédben is vita tárgyát képezte a „tanítónői túltermelés”. 1927/1928. évben a tanítónőjelöltek aránya 57,7 százalék volt (Kiss, 1929), mely ekkor még az iskolaépítési hullám miatt nem okozott tömegesen elhelyezkedési és így egzisztenciális nehézséget a női végzettek számára, de a tendencia, a túlképzés jól nyomon követhető. Továbbá a Budapesten végzettek és így a Budapesten elhelyezkedni szándékozók esetében a vidéki fenntartók sem kínáltak vágyott jövőképet. Az állami beosztás elnyeréséért viszont áldozatot szükséges hozni, akár egy vidéki tanítói állás elfogadásával vagy kockázatot vállalni a visszautasítás felvállalásával. Fontos kiemelni, hogy a vizsgált időszakban az öngyilkosságok száma Budapesten európai viszonylatban is kiemelkedően magas volt. 1920–1925 között 5050 öngyilkosság történt a fővárosban. A kétszer nagyobb lélekszámú Béccsel, az ötször nagyobb

lélekszámú Párizssal megegyező a Budapesten elkövetett öngyilkosságok száma (Balla, 1925. 2.). Mind a tendenciára, mind az újságok „publikációs kényszerére” a politika is reagálni kényszerült, mivel úgy ítélték meg, a nagy publicitás fokozza a maguk ellen forduló emberek számát (Sipos, 2020). Nem csak az olvasókra gyakorolt hatást egyértelműsítik, hanem a többi sajtótermék számára is követendővé válhat, ezáltal tematizálhatja a közbeszédet egy-egy sajtórepzetentáns által reflektorfénybe állított eset, téma (Yip, Chen és Chen, 2011).

Az első világháborút követő bűncselekmény-emelkedés és az egyre agresszívebb bűnelkövetés a hadi cselekmények traumájából is fakadhatott (Gyáni, 2005). A súlyos bűncselekményeket sok esetben a háború után illegálisan a lakosságnál maradt lőfegyverekkel követték el, mely így extrémítása folytán szinte kívánkozott a lapok oldalaira.

Az oktató-nevelő munka hatalmi jellegéből fakadóan a tanulói kiszolgáltatottság, a szubmisszív jelleg jelen volt a hétköznapi pedagógiai gyakorlatában: a testi fenyegetések különböző formái a jogszabályi szigorítások ellenére továbbéltek a mindennapokban (Frank, 2018; 2019). A tanító az érzelmek, a szexualitás terén is éreztetheti hatalmát, amelyet felerősít tanító és neveltje közötti jelentős kor- és műveltségbeli, bizonyos esetekben a társadalmi különbség. A normalitás–abnormalitás skálája mentén értelmezett praxistevékenység a diákkal létesített szexuális kapcsolatot egyértelműen elítéli, normaszegő, üldözendő cselekedetnek számít. Bár nem volt jellemző a bűnügyi tartalmú cikkek rengetegében, de a társadalmi felháborodás, illetve a normaszegés súlyossága okán szükséges láttatnunk ezen tartalmakat is. Megjegyeznénk, hogy az újságok által bemutatott bűnesetek valószínűsíthetően magas látenciáról tanúskodnak.

A praxissal összefüggésben, a tanító szakmai tevékenysége folytán került rendőrkézre az a vállalhatatlan tett elkövető tanító, aki agyonlőtte tizennégy éves szerelmét, majd magával is végzett (Az Est, 1926. május 5. 7.). 1926. január 1-én számolt be a *Pesti Hírlap* egy fonyódi tanító által elkövetett szexuális bűncselekmény-sorozatáról: „a tanító borzalmasan visszaélt a nevelésére bízott fejletlen apró leánykák tudatlanságával”, a tanítót „példátlan hidegvérrel és állatias ösztönrel végrehajtott bűnhalmazattal vádolnak” (14. oldal). A vádlottat öt év fegyházra ítélte a kaposvári bíróság.

Politikai szerepvállalás

1926 decemberében nemzetgyűlési választásokra került sor Magyarországon. A választáson elsőprő többséget szerzett a kormánypárt (84%). Az utólagos elemzések egyértelműen mutatják, hogy elsősorban a nyílt szavazású választóközetek biztosították ezt a jelentős arányt. Az MSZDP és a liberális pártok kivétel nélkül csak a titkos szavazású kerületekben tudtak nyerni, de így is jelentős mandátumvesztéseget szenvedtek el az előző választáshoz képest (Turbucz és Nagy, é. n.).

A Nemzetgyűlésben többször is visszatérő téma volt az iskolákban zajló politikai agitáció, a politikai véleménynyilvánítás, a tanórai vagy az iskolai programokon megnyilvánuló politizálás, továbbá a pedagógusok szerepvállalásának kérdésköre. A politika ágensei – kormánypárti és az ellenzéki képviselők – egymást hibáztatták azért, mert folyamatosan érkeztek olyan hírek, hogy az oktatási intézmények falai között az igazgatók, a pedagógusok a kormány mellett vagy éppen ellene szólaltak

fel, illetve a helyi jelöltek esetében mekkora mértékben és milyen formában nyilvánultak meg. Gyakran az is feszültséget okozott, amikor az iskola távol kívánta tartani magát az aktuálpolitikai ügyektől. Az ellenzéki képviselők felrötták a miniszternek, hogy engedékeny, sőt kifejezetten megengedő a kormányt támogató propaganda iskolai jelenléte esetében. *Fábián Béla*, a Nemzeti Demokrata Párt képviselője szerint „az iskola az izgatás fészke” és ebben komoly felelősség terheli a minisztert, aki hagyja az oktatási intézményeket a mindennapi politika részévé válni (1926ax. 9.). Ezzel szemben Vasadi-Balogh György úgy véli, a kommunisták vitték be a politikát az iskola falai közé, és először ők törekedtek a tanítóság megnyerésére, a szakma átpolitizálására. Az évvégi választáshoz közeledve az országban a mindennapi diskurzus részévé vált az induló jelöltek programjának és személyének megítélése, mellyel kapcsolatosan egy triviális esetet mutat be *Az Est*. A monori választási kerülethez tartozó elemi iskola tanítónője a diákjaival mimetizálta a helyi jelöltek versenyét, és a játék végén az osztály választott a két politikus közül. Ezt követően a tanító megjutalmazta a kormánypárti jelöltre szavazó diákokat, akik egyébként kisebbségbe kerültek a „voksoláson”. A monori képviselőjelöltek egyike a regnáló ellenzéki *Pakots József* (Nemzeti Demokrata Párt) volt, aki egyébként az 1922. évi választáson győzedelmeskedett. Pakots a főváros közoktatásügyi bizottságában exponálta az iskolai propaganda megjelenését. Tudomása szerint az előző évben kipattant frankhamisítási ügyet³ egyes tanítók hazafias akcióként kommunikálják az iskolában. Az iskolában zajló – főleg kormányzati – propaganda szinte általános jelenség, ugyanis Rassay Károly szegedi programbeszédében is kitért arra, hogy „a tanyákon a tanítók nyíltan agitálnak az egységes párt mellett és a tantermek falára plakátokat aggasztanak” (*Az Est*, 1926. november 30. 5.). Budapesten is problematikus volt a politikai aggitációk iskolai megjelenése. A helyzet annyira általánossá válhatott, illetve visszás volt, hogy a szakmai munka biztosítása érdekében Purébl Győző oktatási tanácsnok bejelentette, „levélben szólította fel a tantestület tagjait, hogy ne foglalkozzanak politikával” (*Pesti Hirlap*, 1926. február 14. 13.). Az Állami Tanítók Országos Egyesülete is sérelmezte, hogy a kormányzat kevésbé kíséri figyelemmel az iskolai helyi hatóságok tevékenységét. Nyilatkozatukban jelezték, hogy a tanerők, köztük a tanítók ki vannak téve a helyi politikai erők küzdelmeinek, gyakorta beavatkoznak az iskola belső életébe, beleszólást kívánnak a praxisfeladatokba. Az állami tanítók között is jelenlévő elégedetlenséget – melyet a statusrendezést kísérő ellenállás alapjaiban meghatározott – a vezetőség ősszel is érzékelt, ezért az októberi nagygyűlés előkészítésekor Galla Endre elnök külön kérte, hogy aktuálpolitikai megnyilvánulások ne jelenjenek meg a felszólalók beszédeiben. Az állam térfoglalását és az egyházi autonómia sérelmének minősítette *Raffay Sándor* evangélikus püspök, hogy a most létesülő tanyai iskoláknál első ízben az állam nevezi ki a tanítókat. A VKM pontosította, illetve jelezte, mely szempontok szerint zajlik majd a kinevezés. Ennek értelmében – bár a minisztériumé a végső szó – a felekezeti iskoláknál a fenntartó felekezetével megegyező vallású tanítót neveznek majd ki. Más fenntartású iskolák esetében a tanulók többségének vallását tekinti mérvadónak a minisztérium (1926ba. 8.).

³ A témában lásd Ablonczy Balázs (2008): A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*. 1. 29–56.

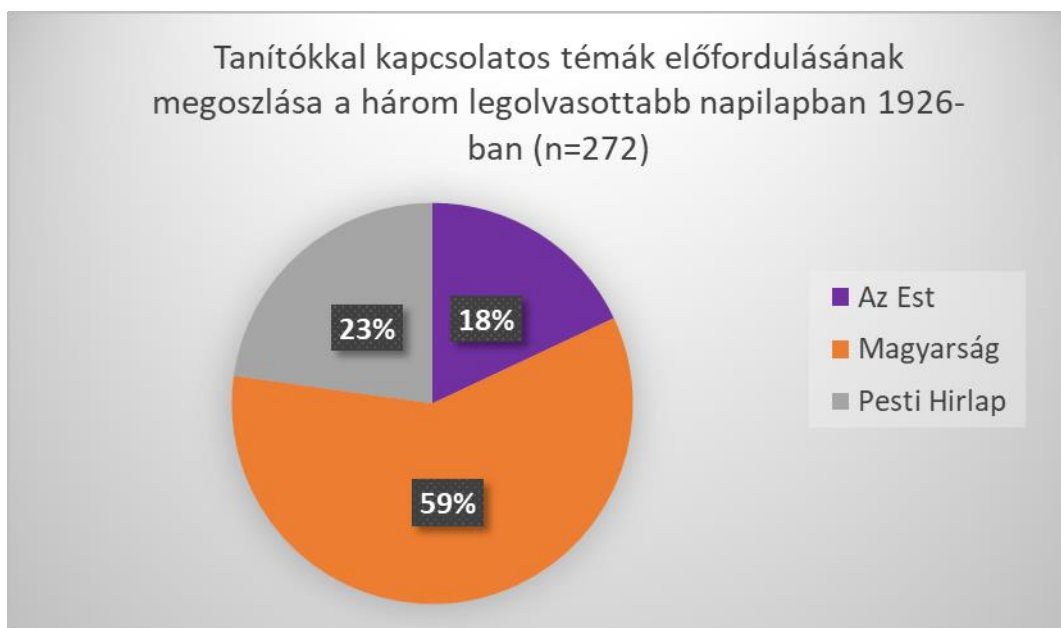
Az év első hónapjában a fővárosi demokrata blokk kezdeményezte a húszas évek első felében politikai és vallási okokból meghurcolt – fegyelmi eljárás alá vont – tanítók és tanárok reparálását. A fővárosi képviselők egyöntetűen úgy vélték, hogy „a fegyelmi eljárások során történtek igazságtalanságok”. Három érintetti körnek kívántak utólagos kárpótlást nyújtani: a fegyelmivel elbocsájtott tanerőknek, a B-listára helyezettnek és „végül pedig a szabadkőműves és a zsidó igazgatóknak tanítókká és tanárokká való degradálása” esetében. Budapesten nagyságrendileg 700 tanító ellen indult korábban eljárás és zárult súlyos büntetéssel az ügye. A főváros képviselői között az az álláspont alakult ki, hogy a korábbi tanügyi osztályvezetőnek, *zilahi Kiss Jenőnek*⁴ „a döntései esetében bizony igen sok ítéletet ma már a legszélsőbb jobboldali körök sem írnák alá”. Első körben 15 tanító és tanár kezdeményezte az újrafelvételét (*Az Est*, 1926. január 31. 4.). Decemberre az eljárások már abba a szakaszba értek, hogy 35 tanító és tanerő esetében megszületett a támogató döntés, melyet segített azon szempont is, hogy sokuk kiemelkedő szaktudású tanerő. Mivel „a főváros ügyis foglalkozik a tanítás modernizálásával és fejlesztésével, ezeket a munkaeőket alkalomadtán szintén be fogja állítani a főváros tanügyi gépezetébe” (*Az Est*, 1926. december 25. 4.). Nem volt ennyire egyértelmű a fegyelmivel elbocsájtott tanerők visszavételének támogatottsága. A *Magyarság* cikke szerint a kormány az újrafelvételi kérelem benyújtására megszabott határidőtől többször is eltekintett, mely mögött a főváros hadjáratát érzékelték, „amelyet a radikális ellenzék a városházán keresztül vezetett a kommün alatt kompromittált tanítók érdekében” (1926bd. 3.). Drozdy Győző nemzetgyűlési képviselő is felrótta a fővárosnak a tanítókkal szemben megindított korábbi eljárásokat. Felszólalásaiban erőteljesen megkérdőjelezte a korábbi tanügyi vezetők szakmai és emberi magatartását. Úgy vélte, hogy a tanítók korábban a fővárosi tanügyi vezetés utasításai szerint jártak el, majd „ugyanez a tanács a kommün bukása után nem tesz egyebet, mint irtóhadjáratot folytat azok ellen, akik az ő rendeletét komolyan vették”. Drozdy ellen a Tanítók és Tanárok Nemzeti Szövetség megvádolt vezetői, *Cserni József* halálát követően özvegye, továbbá *Ekamp Nándor* és *Vándori Dezső* sajtópert indított. A sajtóperrel kapcsolatosan megjelent terjedelmes cikk szerint a tanítóság esetében két szervezet rendelkezik tényleges és elismert képviseleti joggal: a Magyarországi Tanítók Országos Szövetsége és a Budapesti Tanítóttestület. Drozdy szerint nem csak ő véli úgy, hogy megnevezettek nem legitim képviselői a tanítóságnak, hiszen „megindulásakor a tanítóképző tanárok nyíltan kijelentették, hogy *nem kaphatók embervadászatra*, nem ismerik el a Tanítók Nemzeti Szövetségét a magyar tanítók és tanárok képviseletének” (*Az Est*, 1926. február 7. 6.). De nem csak Drozdy ellen indult az inkriminált témában sajtóper. *Lázár Miklós* 1925. december 5-én a főváros közoktatásügyi bizottsági ülésén felemlgette *Keressy György*, a Veres Pálné utcai iskola igazgatójának kettős szerepét. A tárgyaláson Lázár védője bizonyítani kívánja Keressy politikai múltjának változékonyságát. Tanúk tömegének meghallgatását indítványozta abból a célból, hogy bizonyítsa, a Tanítók és Tanárok Nemzeti Szövet-

⁴ Nem szándékunk *zilahi Kiss Jenő* munkásságának megítélése, de szükséges megjegyeznünk, hogy a korábbi fővárosi tanügyi vezető tevékenységével kapcsolatosan igen sok kritika fogalmazódott meg, melyekre a legtöbb esetben sajtóperrel reagált. *zilahi Kiss Jenő* sajtópöre *Feleky Géza* ellen (*Az Est*, 1922. nov. 5.); „Korunk legnagyobb embere.” (*Órai Ujság*, 1924. márc. 2.)

sége, amelynek Keressy alelnöke volt, törvényellenesen működött a tanárok és tanítók felfüggesztése körül. (Az Est, 1926. április 15. 2.). Év végén – az előzőhöz hasonló – politikai színezetű bírósági ügy került a lapok oldalaira, mely szintén a tanerők háború utáni politikai alapú elbocsájtását feszegette. Gárdonyi Jenő hírlapíró zilahi Kiss Jenő alpolgármesterrel kapcsolatosan fogalmazta meg azon állítását, mely szerint a húszas évek elején politikai alapú tisztogatás zajlott a fővárosi tanerők között. Zilahi Kiss szerint jogos lépés volt az igazgatók tanárokká, tanítókká degradálása, a beosztott tanítók elbocsájtása, mivel „a háború előtt sok tanító olyan mozgalomban vett részt, amelynek célja a vallásoktatásnak az iskolákból való kiküszöbölése volt” (Az Est, 1926. november 24. 5.).

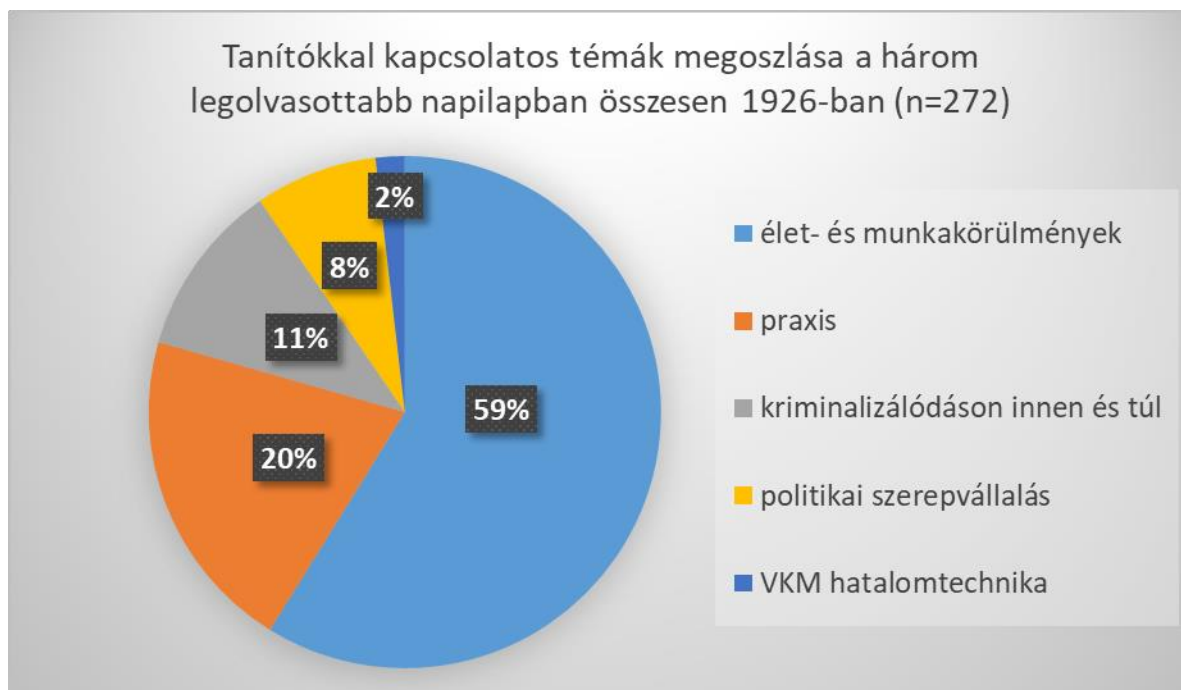
A kutatás kvantitatív eredményei

A vizsgált korpuszt 272 kódolt egység képezte. Megvizsgáltuk a tanítókat érintő tartalmak orgánumonkénti arányát. (1. diagram) A három lap (Az Est, Magyarság, Pesti Hirlap) publikációs aránya jelentősen eltér egymástól. A Magyarságban megjelent tartalmak mennyisége (59%) több mint a másik két orgánumban együtt (41%). Legkevésbé Az Est tartotta fontosnak, hogy a tanítóságról szóló információkat közöljön olvasótáborával (18%).

1. diagram. Tanítókkal kapcsolatos témák előfordulásának megoszlása a három legolvasottabb napilapban 1926-ban

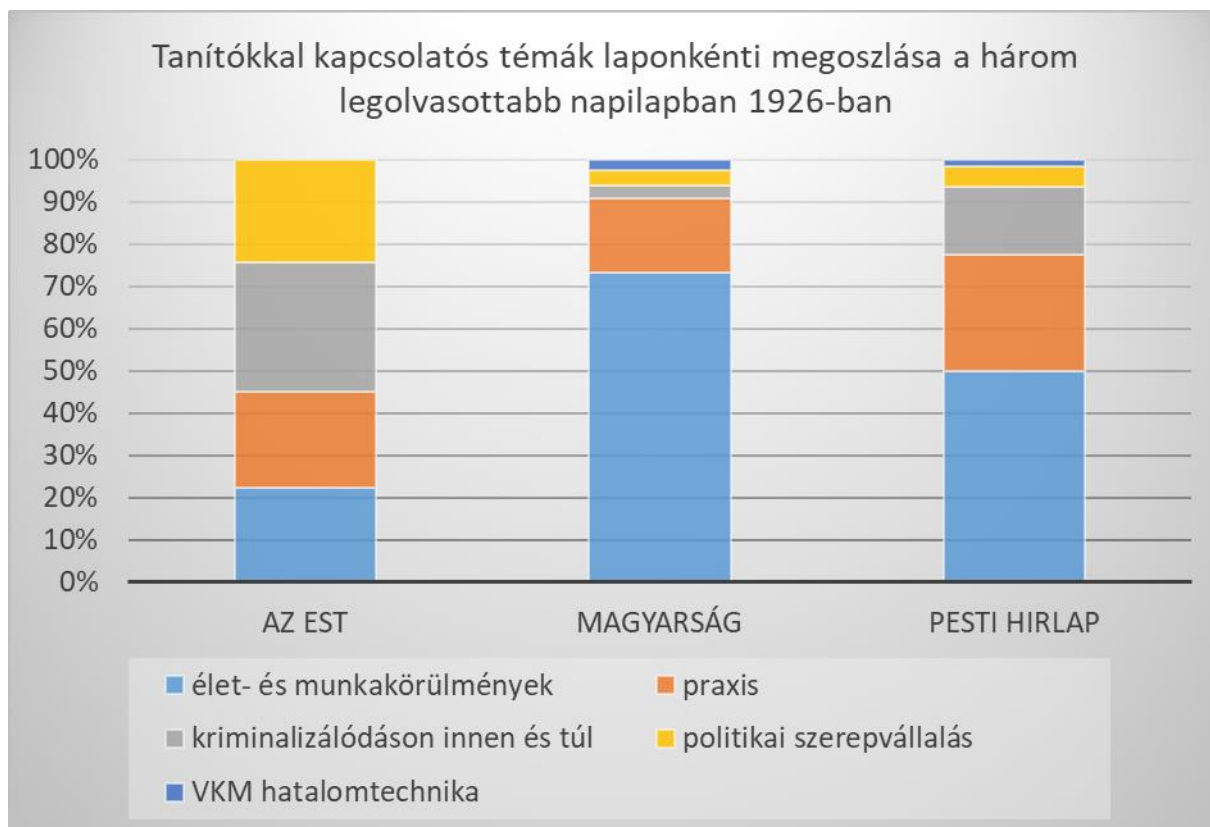
Szintén megvizsgáltuk a témák egymáshoz viszonyított megoszlását. Világos és egyértelmű mintázat rajzolódott. (2. diagram.)

2. diagram. Tanítókkal kapcsolatos témák megoszlása a három legolvasottabb napilapban összesen 1926-ban

1926-ban a lapokban dominánsan jelen lévő téma az *élet- és munkakörülmények* (59%), azon belül is a státusrendezéssel kapcsolatos tartalmak voltak. A kvantifikálás eredményeképpen láthatóvá vált, hogy a lapok jelentős arányban jelenítették meg olvasóik számára ezt a kérdéskört. Jelen volt a praxissal kapcsolatos tartalom (20%), a tanítók kriminalizálódása (11%) és a politikai szerepvállalás kérdésköre (8%).

A vizsgált három orgánium témaválasztásaiban jelentős aránytalanságokat tapasztalhatunk. (3. diagram) Az élet- és munkakörülmények, a praxis, a tanítók kriminalizálódása, a politikai szerepvállalásról szóló beszámolók eltérő mértékben jelentek meg a vizsgált három lapban. A *Magyarság* kiemelten foglalkozott a tanítók anyagi helyzetével, a státusrendezéssel. A publikált tartalmainak több mint 73 százaléka érintette ezt a területet. Tehát egyértelműen látszik, hogy a *Magyarság* különösen fontosnak tartotta a *tanítók életkörülményeinek* láttatását. Az év során folyamatosan beszámolt a tanítógyűléseken megfogalmazott álláspontokról, kritikai észrevételekről, megosztott olvasói leveleket, melyek a tanítók sanyarú sorsáról szóltak, gyakran aprólékosan taglalva a jövedelmi helyzet változását és egyben cáfolva a VKM politikai üzeneteit. A lap a kritikai élt megtartva hangsúlyozta azon tanítói álláspontot is, mely szerint minden körülmények között szem előtt tartják a nemzet érdekeit: nem akarnak sztrájkolni. Az újság a VKM reakcióiról is tudósított, főleg a nemzetgyűlési felszólalások alkalmával, de alapvetően a tanítógyűlésekről szóló tudósítások biztosították a keretet. Az orgánium jól láthatóan elsődlegesen a tanítók érdekeit, sérelmeit tolmácsolta az olvasóknak. Ezen kívül érdemlegesen (17%) a praxis ügyeit jelenítette meg, ezzel szemben a tanítók politikai szerepvállalásával (4%) és a kriminalizálódásukkal alig foglalkoztak a lapnál (4%).

3. diagram. Tanítókkal kapcsolatos témák laponkénti megoszlása a három legolvasottabb napilapban 1926-ban

Az *Est*ben bulvárlap jellegéből fakadóan 1926-ban már hangsúlyosabban jelent meg a tanítók esetében a kriminalizálódást (31%), valamint ebben a lapban válik ismételten erőteljes témává a tanítók politikai szerepvállalása (25%), melynek egyik szegmense a közműn alatti tevékenységeikért száműzött tanító(nő)k rehabilitációja. Az élet- és munkakörülmények, valamint a praxis 22-22%. Legkevésbé *Az Est* foglalkozott a tanítók életkörülményeivel (22%).

A *Pesti Hirlap* az élet- és munkakörülményeket 50 százalékban, a praxist 27 százalékban, kriminalizálódást 16 százalékban, a politikai szerepvállalást pedig 5 százalékban, a hatalmi harcról szólót 2 százalékban jelenítette meg. A *Pesti Hirlap* esetében is elmondható, hogy a tanítók életkörülményeinek bemutatásának szentelt jelentős teret (50%).

Felhasznált források

Sajtóforrások

2 heti fogház megrágalmazásért. Az iskolaigazgatók degradálásának epilógusa. *Az Est*, 1926. október 24. 5.

241 elővezetés egy razzsián. Két körözött egyén is volt köztük és hét kitiltott. *Az Est*, 1926. január 31. 5.

5319. *Az Est*, 1926. december 16. 1.

- A felekezeti és fővárosi tanítóknak most se utalták ki a státuszrendezési különbözetet. *Magyarság*, 1926. február 23. 3.
- A felekezeti szempontok érvényesülése az új tanyai iskolákban. *Pest Hirlap*, 1926. október 9. 8.
- A felekezeti tanárok státuszrendezése. *Pest Hirlap*, 1926. április 2. 9.
- A felekezeti tanítók a státuszrendelet revízióját kérik. *Magyarság*, 1926. május 9. 2.
- A felekezeti tanítók státuszrendelete a minisztertanács elé kerül. *Magyarság*, 1926. március 13. 6.
- A főváros közoktatásügyi bizottsága hétfőn folytatja a tanszemélyzet státuszának tárgyalását. *Magyarság*, 1926. április 18. 11.
- A fővárosi tanítók a státuszrendezés újabb sérelmének megszüntetését követelik. *Magyarság*, 1926. április 15. 7.
- A fővárosi tanítószövetség az iskolaszéki szervezet átalakítását kívánja. *Magyarság*, 1926. szeptember 14. 4.
- A hódmezővásárhelyi országos tanítógyűlés a státuszrendezés sérelmeit tárgyalja. *Magyarság*, 1926. június 15. 2.
- A KANSz ülése. *Pesti Hirlap*, 1926. május 20. 13.
- A kántortanítónak nincs szabadnapja. *Magyarság*, 1926. március 12. 8.
- A katolikus tanítók a tüdővész ellen. *Magyarság*, 1926. október 12. 7.
- A Katolikus Tanítók Országos Szövetsége pénteken délelőtt küldöttségileg keresi fel a kultuszminisztert. *Magyarság*, 1926. március 12. 9.
- A kormány revideálja a kommün alatt kompromittált tanítók ügyét. *Magyarság*, 1926. március 10. 3.
- A kultuszminiszter a Nemzetgyűlésben feloszlattal fenyegette meg a tanítószervezeteket. *Magyarság*, 1926. május 12. 3.
- A kultuszminisztérium elutasító választ adott a tanítók memorandumára. *Magyarság*, 1926. május 11. 6.
- A magyar tanítószövetség gyűlése újból megállapította a tanítószövetség sérelmeit. Távolállnak minden szélsőséges mozgalomtól. Mit mond a sérelmekre vonatkozóan a kormány? *Pest Hirlap*, 1926. május 15. 7.
- A református tanítók közgyűlése. *Pesti Hirlap*, 1926. december 4. 10.
- A tanítók államsegélyét harmincéves jegyzőkönyvek alapján állapítják meg. *Magyarság*, 1926. február 28. 3.
- A tanítók elkeseredetten sürgetik sérelmeik megszüntetését. *Magyarság*, 1926. január 16. 10.
- A tanítók és a pióca- meg herbatea-gyűjtés. *Pesti Hirlap*, 1926. február 13. 6.
- A tanítók gyűlésén a kultuszminiszter ígéreteinek betartását követelik. *Magyarság*, 1921. március 31. 5.
- A tanítók országos szövetsége válaszolt a kultuszminiszter vádjaira. *Magyarság*, 1926. május 15. 6.
- A tanítószövetség fája és a kultuszminiszter fenyegetései. *Magyarság*, 1926. május 29. 6.
- A tanítószövetség tiltakozik a kultuszminiszter fenyegető kijelentései ellen. *Magyarság*, 1926. május 13. 5.

A trianoni gyász évforduló. *Pesti Hirlap*, 1926. június 3. 13.

Agyonlőtte tizennégyéves szerelmét, azután maga ellen fordította fegyverét a tarpai tanító. *Az Est*, 1926. május 5. 7.

Anyagi és erkölcsi rehabilitációt kapnak az ártatlanul elbocsátott fővárosi tanerők *Az Est*, 1926. december 25. 4.

Az Athenaeum új képes ABC-je. *Az Est*, 1926. szeptember 5. 4.

Az iskolaorvosok működése. *Pesti Hirlap*, 1926. február 13. 13.

Balla Antal: Budapest az öngyilkosok városa. *Pesti Hirlap*. 1925. szeptember 6. 2. o.

Baltazár püspök a konvent munkaprogramjáról. Ma kezdődik a háromnapos közgyűlés. *Az Est*, 1926. május 27. 5.

Bestiális tanító. *Pesti Hirlap*, 1926. január 1. 14.

Bethlen semmi áron nem akar elmenni. *Magyarság*, 1926. február 17. 4.

Bizottságok egész sora foglalkozik a státuszrendezéssel. *Az Est*, 1926. február 10. 4.

Családunkat nem tudjuk eltartani. A polgári iskolai tanárság mozgalmat indít sérelmeinek megszüntetésére. *Magyarság*, 1926. április 17. 4.

Drozdy nagyon súlyos vádjai a kurzustanerők ellen. Hatszáz tanúval tudja bizonyítani, hogy a politika mocsarába süllyesztették az iskolát. Négy megvádolt vezető rágalmazási pöre Drozdy ellen. *Az Est*, 1926. február 7. 6.

Egy hónapi fogházra ítélték egy tanítót lopásért. *Az Est*, 1926. június 2. 2.

Elemiiskolai reformok. *Magyarság*, 1926. augusztus 3. 7.

Főváros. A tanács levélben szólította fel a tantestület tagjait, hogy ne politizáljanak. *Pest Hirlap*, 1926. február 14. 13.

Fővárosi tanítószék a tudóvész ellen. *Pesti Hirlap*, 1926. október 2. 16.

Genf előtt és Genf után. *Magyarság*, 1926. január 9. 10.

Harminchat évig tanított hamis oklevéllel. *Pest Hirlap*, 1926. április 30. 12.

Hetvenkét vörheny és tizenkét kanyaró megbetegedés a fővárosban. Nincs vörhenyjárvány Budapesten. *Magyarság*, 1926. október 8. 6.

Huszár Károly volt miniszterelnök a tehetségek védelméről és támogatásáról. *Pesti Hirlap*, 1926. július 20. 5.

Interpellációk a nemzetgyűlésen az adósérelmekről és Benes beszédéről. Vannay László ügye alkalom a levante-oktatók megtámadására. *Magyarság*, 1926. február 25. 9-10.

Kedves Klebelsberg gróf! *Az Est*, 1926. december 17. 9.

Középkori „tétemény”-história egy somogy megyei faluban. Egyszerű szerelmi történet, melyet boszorkányságnak tekint a nép. *Pesti Hirlap*, 1926. október 31. 5.

Megjelent a felekezeti tanítók státuszrendelete. Az értékegységet méltánytalanul állapította meg a kormány. *Magyarság*, 1926. április 8. 2.

Megkezdődött a tanügyi fegyelmi ítéletek revíziója. *Az Est*, 1926. január 31. 4.

Mikes János gróf szombathelyi püspök főpásztori levele. *Magyarság*, 1926. szeptember 1. 6.

Pályázatok. A biharnagybajomi református egyház, hét tanerős iskolájához, férfitanítói állásra, pályázatot hirdet. *Néptanítók Lapja*, 1926. 59. 3-4. sz. 33-34.

Pályázatok. Az erdőtelki r. kath. elemi népiskolához helyettes-tanítói állásra pályázat hirdettetik. *Néptanítók Lapja*, 1926. 59. 1–2. sz. 33.

Rákosi Jenő: Iskola és népnevelés. *Pesti Hírlap*, 1926. február 16. 1.

Rassay programbeszéde. *Az Est*, 1926. november 30. 5.

Sokorópátkai dicséri a kultuszminisztert - Izgalmas jelenet a Kultuszminiszter és Fábian Béla között. *Az Est*, 1926. május 13. 9.

Tanár- és tanítóüldözés a járásbíróóság előtt. Elnapolták a Keressy-Lázár rágalalmazási pert. *Az Est*, 1926. április 15. 2.

Tanárok és tanítók az alkoholizmus ellen. *Pest Hírlap*, 1926. július 24. 15.

Tanügyi hírek. *Magyarság*, 1926. január 6. 11.

Újabb sérelem éri a felekezeti tanítókat. *Magyarság*, 1926. március 30. 2.

Vagy Budapest vagy halál. *Az Est*, 1926. január 3. 9.

Vass József a nemzetgyűlésben nyilatkozott a vidéken támadt zavarokról. Szükség esetén egyes helyeken visszaállítja a lakások kötött forgalmát. *Magyarság*, 1926. május 13. 4.

Szakirodalom

Ablonczy Balázs (2008): A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk – Politikátörténeti folyóirat*, 53. 1. sz. 29–56.

Benisch Artúr (1927): Elemi népoktatásunk fejlődése az összeomlás után. *Néptanítók Lapja*, 60. 1–2. sz. 36–39.

Braun Virginia és Clarke Victoria (2012): Thematic analysis. In: Cooper Harris, Camic Paul, Long Debra, Panter Abigail T., Sher Kenneth és Rindskopf David (szerk.): *APA handbook of research methods in psychology. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. 2. köt. American Psychological Association, Washington, DC. 57–71. <https://doi.org/10.1037/13620-004> Letöltés ideje: 2019. 12. 23.

Földes Béla (1932): A bűnügyi statisztika problémái. *Magyar Statisztikai Szemle*, 10. 4. sz. 243–255.

Földes Béla (1936): A bűnügy irányvonala. *Magyar Statisztikai Szemle*, 14. 8. sz. 694–698.

Frank Tamás (2018): Tanítóóság a korabeli bulvársajtó tükrében az 1930-as évek hajnalán. *Különleges Bánásmód*, 4. 3. sz. 39–54.

Frank Tamás (2019): Iskolai testi fenytés reprezentációja a Horthy-korszak bulvársajtójában. In: „Értékteremtő tudomány” *Magyar Tudomány Ünnepe 2019*. Semmelweis Egyetem Pető András Kar, Budapest. 85–100.

Gergely Endre (1933): Mit tehet a lelkész és a tanító a népegészségügy terén? *Magyar Népegészségügyi Szemle*, 1. 2. sz. 50–57.

Gyáni Gábor (1987): Női munka és a család Magyarországon (1900–1930). *Történelmi Szemle*, 30. 3. sz. 366–374.

Gyáni Gábor (2005): A bűnözés Horthy-kori történetéhez. *Történelmi Szemle*, 47. 3–4. sz. 381–392.

- Karácsony Ilona (2018): Az intézményesült iskola-egészségügyi ellátás részvétele az iskolai egészséges életmódra nevelésben, a felvilágosítástól a teljes körű fejlesztésig. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből*. International Research Institute, Komárno. 143–152.
<http://www.irisro.org/pedagogia2018januar/41KaracsonyIlona.pdf> Letöltés ideje: 2021. 01. 10.
- Kéri Katalin (2015): Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással). Kronosz Kiadó, Pécs.
- Kiss József (1929): *Nők a tanítói pályán*. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs.
- Kiss László (2015): A magyar közegészségügy fejlődése a közegészségügyi gondolkodás kialakulásától az állami közegészségügyi rendszer kiépítéséig. PhD disszertáció. Eötvös Lorán Tudományegyetem Társadalomtudományi Doktori Iskola, Budapest. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44529/kiss_laszlo_doktori_ertekezes.pdf Letöltés ideje: 2021. 05. 11.
- Klestenitz Tibor (2018): Sajtó és újságírás Trianon árnyékában. In: *Háborúból békébe: A magyar társadalom 1918 után*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest. 347.
- Kövér György – Gyáni Gábor (2006): *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Lipták Dorottya (1992): A sajtó szerepe a nagyvárosi tömegkultúrában a 19. század második felében. In: *Gazdaság, politika, kultúra: Tanulmányok Kelet-Közép-Európa történetéből*. Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ, Budapest. 175–200.
- Mazzoleni Gianpetro (2002): *Politikai kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Németh András (2013): A néptanítói szakismeretek konstrukciós folyamatai a 20. század elején – A Néptanítók Enciklopédiája példája alapján (1911–1915). *Magyar Pedagógia*, 113. 2. sz. 101–118.
- Németh András (2014): A pedagógus professzió történeti kutatásának főbb irányai és elméleti koncepciói. In: *Iskola a társadalmi térben és időben 2013*. Pécsi Tudományegyetem, „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 21–44. http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/files/iskola_a_t_rsdalmi_t_rben_s_id_ben_2013_1_.pdf Letöltés ideje: 2020. 11. 10.
- Németh András (2017): Az életreform-kommunák és a reformpedagógiai közösségi nevelés elveinek forrásai és 19. századi előzményei. In: Németh András és Pukánszky Béla (szerk.): *Gyermekek, tanárok, iskolák – egykoron és ma*. Tanulmányok a 90 éves Mészáros István tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 80–100.
- Okolicsányi-Kuthy Dezső (1933): Tuberkolózis – az egészségügyi félcivilizáció betegsége. *Magyar Népegészségügyi Szemle*, 1. 1–3. sz. 6–8.
- Ormos Mária (2012): A népszövetségi kölcsön, 1924. *Kis-Magyarország életre keltése*. *Rubicon*, 23. 232. sz. 78–82.

- Parrasin József (1927): Budapest tuberkulózis-halandóságának magatartása. *Városi Szemle*, 13. 765–787.
- Pogány Ágnes (2003): A Pesti Victoria Gőzmalom összeomlása. *Korall – Társadalom-történeti folyóirat*, 4. 14. sz. 98–116.
- Quint József (1927): Az olvasás tanítása és az olvasmánytárgyalás. *Néptanítók Lapja*, 60. 41–42. sz. 11–13.
- Rébay Magdolna (2012): Az arányosabb és igazságosabb teherviselés jegyében. Javaslato-
latok a (felekezeti) népiskolák finanszírozásának reformjára a Horthy-korszakban.
In: Kozma Tamás és Perjés István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományban.
ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 345–364.
- Sántha Kálmán (2015): Trianguláció a pedagógiai kutatásban. Eötvös József
Könyvkiadó, Budapest.
- Sipos Balázs (2004): A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és
a hírlapírók a Horthy-korszak első felében. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Sipos Nikoletta (2020): „A nagyváros az öngyilkosság melegágya” A Horthy-kori Bu-
dapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941). *Clio Műhelytanulmányok*, 1–53.
- Sz. L. (1927): Az iskolák a népegészségügy szolgálatában. *Városi Szemle*, 13. 335–337.
- Szabó Béla (1938): Jogszolgáltatás. *Magyar Statisztikai Szemle*, 16. 4. sz. 539–542.
- Székelyhidi Hammer Dezső (1927): Az országos fertőtlenítő tanfolyamról. *Városi Szemle*, 13. 854–861.
- T. Kiss Tamás (2013): A kulturális közteherviselés klebelsbergi modellje. *Szín*, 18. 1.
sz. 9–25.
- Takács Zsuzsanna Mária (2017): Tanítónők a magyar társadalomban a 20. század első
felében. Életpálya egy memoár lapjairól. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat*. 9. 3–4. sz. 150–157. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/55009/> Letöltés ideje: 2021. 05. 14.
- Tomka Béla (2018): Az első világháború és a trianoni béke gazdasági hatásai Magyar-
országon. In: Háborúból a békébe: A magyar társadalom 1918 után; Konfliktusok,
kihívások, változások a háború és az összeomlás után. MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 347.
- Tomka Béla (2020): A Horthy-korszak társadalom- és gazdaságtörténetének kutatása:
újabb eredmények és viták. In: A Horthy-korszak vitatott kérdései. Kossuth Kiadó,
Budapest, 17–32.
- Turbucz Dávid és Nagy Béla (é. n.): 1926. Nemzetgyűlési választások.
<https://tti.abtk.hu/terkepek/1926-nemzetgyulesi-valasztasok> Letöltés ideje: 2021.
12. 10.
- Yip Paul S. F. – Chen Feng – Chen Ying-Yeh (2011): The impact of media reporting of
suicide on actual suicides in Taiwan, 2002–05. *Journal of Epidemiology and Com-
munity Health*, 65. 10. sz. 934–940. <http://www.jstor.org/stable/23052140> Letöltés
ideje: 2018. 12. 20.